

Bekjempe dårlig litteratur, beskatte likegyldig litteratur, og fremme god litteratur

Taler

Knut Olav Åmås

Dato

29 mars 2014

Sted

Oslo

Omstendigheter

Norsk faglitterær forfatter- og oversetterforenings årskonferanse

1 Forfatteren Joseph Conrad skrev en gang: «Av alt det som mennesket har skapt, er bøker det som står oss aller nærmest, for de inneholder våre dypeste tanker, vår streben, vår indignasjon, vår lidenskap for sannheten og vår stadige tilbøyelighet til å begå feil. Men mest ligner de oss i sitt usikre grep om livet.»

5

Dette tror jeg er en god beskrivelse også av sakprosaens situasjon og eksistensgrunn.

10 Så takk for invitasjonen til å snakke på NFFs årskonferanse i dag. Jeg er glad for å være tilbake hos Norsk faglitterær forfatter- og oversetterforening, en forening der jeg selv har vært medlem både som forfatter og oversetter siden 1994, og der jeg var styremedlem og hadde flere andre verv for et tiår siden.

15 I disse tyve årene har jeg selv hatt gleden av å arbeide med sakprosaen i Norge fra de fleste tenkelige posisjoner. Min egen sakprosa-erfaring er slik: Jeg har i flere tiår arbeidet som journalist, det siste tiåret som avisredaktør. Jeg har også utgitt til sammen 16 bøker. Det inkluderer bøker jeg har skrevet, redigert eller oversatt. Jeg har like lenge redigert andres tekster. Det har jeg også gjort som magasinredaktør, som tidsskriftredaktør i Samtiden og som forlagsredaktør i 20 Universitetsforlaget. Mest intenst har jeg arbeidet som redaktør i dagsavis, ikke minst i Aftenposten. Den aller siste tiden har jeg som statssekretær i Kulturdepartementet arbeidet med den politiske siden av litteraturen.

25 Så nå til politikken og litteraturen og da med spesiell oppmerksomhet om sakprosaen:

Den nye regjeringen vil føre en offensiv og moderne litteraturpolitikk til beste for forfatterne, leserne og utviklingen av litteraturen selv. Vi ønsker å bygge videre på den gode politikken som er skapt i Norge de siste femti årene på dette
30 området, og som gjør norsk litteraturpolitikk sterk og ganske unik. Den er svært omfattende i internasjonal sammenheng. Vårt mål er en litteraturpolitikk gjennom det offentlige som tar seg av rammevilkårene slik politikk skal. Vi ønsker å styre mindre detaljert og legge færre føringer enn forrige regjering.

35 Og vi er svært oppmerksom på at bokbransjen - slik den selv er flink til å understreke i møter med oss - er en del av den private sektor, med sterke kulturoppgaver som til en viss grad er offentlig støttet, men at økonomien i denne bransjen stort sett er basert på privat finansiering - ikke minst fra leserne selv. De offentlige ordningene er et supplement, og slik må det være. Men de er
40 ekstremt viktige og konsekvensrike. Derfor må de utvikles og bli stadig bedre og mer målrettede. Alle offentlige ordninger har potensial til å bli bedre, også på litteraturområdet.

Dette ønsker vi flere kritiske innspill om. Politikkutvikling er en kontinuerlig
45 prosess, og jeg er spent på å høre innspill og synspunkter fra deres ståsted her i dag.

Det blomstrer i norsk litteratur generelt på flere måter! Og sakprosaen har for alvor befestet sin plass i Bok-Norge. De siste tyve årene har det nemlig skjedd
50 noe ytterst interessant i norsk litteratur: Det har vokst frem et utvidet litteraturbegrep som insisterer på å bruke begrepet «litteratur» også om sakprosaen.

Både Norsk faglitterær forfatter- og oversetterforening og en rekke
55 forlagsredaksjoner har satt i gang systematiske tiltak for å dyrke sakprosaen som litteratur og se på skribentene bak denne litteraturen som fullblods forfattere. Det har vokst frem en ny type stolthet over å kalle seg «forfatter» også når man utelukkende skriver sakprosa. Kanskje har dette delvis sammenheng med at sakprosaproduksjonen er i ferd med å bli profesjonalisert på en spesiell måte.
60 Det er kommet innkjøpsordninger for sakprosa, sakprosa-forfatterutdanninger, priser for sakprosa og flere sakprosaprofessorater ved universitetene. Tidsskriftet Prosa er i dag landets største litterære tidsskrift.

Under det hele ligger de gode norske, kollektive vederlagsordningene som

70 resulterer i hundrevis av stipender til forfattere og oversettere av sakprosa hvert år - og som hittil har ført til tusenvis av bøker som neppe ville sett dagens lys uten vederlagsordningene. Dere kjenner jo godt disse vederlagsordningene. Både bibliotekvederlaget og kopivederlaget gir stipender som gjør at forfattere har
75 mulighet til å skrive bøker. De kollektive vederlagene generer nye bøker. Det faglitterære fond fordeler uvanlig mange stipendkroner til hele Sakprosa-Norge: 60 millioner kroner fra bibliotek- og kopivederlagsordningene er fordelt til over 350 forfattere. I følge avisen skal dette resultere i over 300 nye bokprosjekter - og det er imponerende! I tillegg deles det ut nesten 800 reise- og honnørstipender.
75 NFF gjør en formidabel innsats i å forvalte disse midlene.

Så la meg illustrere også den litterære utviklingen de siste årene nettopp ved å se på en spesiell stipendordning: I år 2000 startet NFF en stipendordning for faglitterære debutanter. I noen år da var det flest akademikere som søkte
80 stipendet, og resultatet var ofte fagtunge bøker.

De siste årene er søkerne derimot blitt mer og mer kompetente på flere og flere sjangre, og de skriver for flere forskjellige målgrupper. NFF opplyser til meg at søknadene generelt sett speiler hva som rører seg i samfunnet for øvrig - og ofte
85 er bokprosjektene globalt orientert. De siste årene er dessuten kommet til en ny interesse for naturvitenskap.

Alt dette er interessante utviklingstendenser - og siden de i høy grad gjelder relativt unge forfattere, kan tendensene komme til å prege norsk litteratur i lang
90 tid fremover.

Utviklingen av forfatterskap innenfor sakprosaen må tenkes på samme måte som innen skjønnlitteraturen. Det tar tid, krever innsats og feiling for å utvikle en særegen og original stemme: En forfatter som skriver med en umiskjennelig
95 signatur og egenart. På samme måte som god skjønnlitteratur ikke trenger å ligne annen skjønnlitteratur, trenger ikke sakprosaen ligne kronikken eller fagartikkelen.

Det er denne tankegangen som forresten ligger bak en bok jeg selv er redaktør
100 for, og som kommer på Cappelen Damm i mai - den har arbeidstittelen Signatur og er sakprosavarianten av forlagets prestisjefulle antologi Signaler, som i noen tiår har presentert skjønnlitterære debutanter. Nå skal vi gjøre det samme med sakprosadebutanter, det vil i denne sammenheng si skribenter

105 under 40 år som gjerne har publisert en del, men som ikke har utgitt bok ennå,
og som ønsker å utvikle seg som sakprosaskribenter. Det siste drøye året har
forlaget og jeg dyrket frem et dusin av dem, utvalgt blant mange flere, og det har
vært en veldig fascinerende prosess. At et forlag tar initiativ til en slik utgivelse
nå, er for øvrig nok et symptom på den tendensen jeg har påpekt på
110 sakprosafeltet: Styrkingen av sakprosaen som litteratur.

Arbeidet som blir gjort på sakprosafeltet er særdeles verdifullt og helt avgjørende
for å ivareta og utvikle norsk kultur.

115 Det er av stor språkpolitisk betydning å vedlikeholde og utvikle norsk fagspråk.
En grunnleggende forutsetning for at norsk skal være et komplett,
samfunnsbærende språk, er at det kan brukes til å utveksle og formidle
spesialisert kunnskap. Dette krever at det finnes norske ord og uttrykk for en
fullverdig faglig kommunikasjon på norsk.

120 Et viktig virkemiddel for å sikre at norsk beholder og utvikler sin faglige
uttrykkskraft, er et godt tilbud av norsk sakprosa og norske fagbøker. Og i begge
målformer.

125 Den norske faglitteraturen har utfordringer i et stadig mer globalisert marked.
Til tross for en rekke tiltak for å sikre produksjon av norsk faglitteratur, har
markedet for norske lærebøker blitt noe svekket i relasjon til engelskspråklige
lærebøker de senere årene.

130 I Norge har vi et unikt litterært system, som består av en hel pakke med gode
litteraturpolitiske tiltak både for skjønnlitteratur, sakprosa og faglitteratur.
Denne pakken av tiltak bidrar til at det i Norge blir utgitt langt flere nye titler
enn for eksempel i Sverige, og at det i Norge selges flere bøker enn i Sverige og
Danmark.

135 I tillegg til innkjøpsordninger, fastpris og momsfristak for papirbøker-
finansierer staten en rekke tiltak for formidling og tilgjengeliggjøring av norsk
litteratur:

140 Biblioteksektoren, med både folkebibliotek og fag- og forskningsbibliotek og
Nasjonalbiblioteket, gjør en formidabel jobb med å bringe litteraturen ut til
allmennheten. Vi har for tiden utlyst en av bok-Norges viktigste stillinger. Ny

Nasjonalbibliotekar vil være fremtidens leder for en svært moderne institusjon.

145 Det norske nasjonalbiblioteket er internasjonalt anerkjent for suksess med digitalisering og tilgjengeliggjøring av bokarven. Bokhylla, med tilgang til 250 000 norske bøker, er unik i verdenssammenheng.

Norla sprer norske bøker til hele verden.

150

Norsk Barnebokinstitutt gjør en innsats for barnelitteraturen.

Flere forskjellige aktører bidrar til god formidling og leselyst til spesielt utblinkede grupper.

155

Norsk lyd- og blindeskriftbibliotek tilrettelegger litteraturen for blinde og svaksynte.

I tillegg mottar et betydelig antall litteraturfestivaler og bokbyer støtte for å formidle litteratur.

160

For å fylle ut bildet må jeg også nevne de faglitterære tiltakene som sorterer under Kunnskapsdepartementet. Det er at:

165 Universitets- og høyskolesektoren har et lovfestet ansvar for utvikling av fagspråk. Og at:

Tilskudd til utgivelse av lærebøker for høyere utdanning.

170 Rammevilkår for omsetning av bøker - Bokavtale

I en offensiv litteraturpolitikk er det sentralt å utvikle gode rammevilkår for bokbransjen, som bidrar til at det kan utgis et mangfoldig og bredt tilbud av bøker.

175 Som dere vet, ønsker denne regjeringen å få på plass en ny bokavtale til erstatning for bokloven som Stoltenberg-regjeringen fikk vedtatt i fjor.

Dette arbeidet er kommet langt. Regjeringen har fremmet en proposisjon til Stortinget om oppheving av bokloven.

180

Vi har også mottatt et utkast til ny bokavtale fra Bokhandlerforeningen og

Forleggerforeningen, og hatt kontakt med partene underveis og gitt dem innspill til våre forventninger til en ny og videreutviklet bokavtale.

185 Forventningene våre har vært at avtalen må peke fremover og være helt oppdatert mht. eboksituasjonen, være på høyde med vår tid, at den tar konkurransefremmende hensyn og selvsagt at den generelt og fundamentalt er god litteraturpolitikk.

190 Regjeringen skal ta stilling til utkastet, som altså er en avtale mellom to bransjeforeninger, så jeg kan ikke gå inn på detaljene i avtalen her i dag eller kommentere den. Regjeringen har fått opplyst om at forfatterorganisasjoner er blitt konsultert av de forhandlende partene underveis i prosessen. Det er bra og som det bør være.

195 Et utkast til unntaksforskrift fra konkurranseloven vil bli sendt på høring, slik at ny forskrift vil være på plass i god tid før gjeldende forskrift utløper 31. desember i år.

200 For å gi unntak fra konkurranseloven for samarbeid som begrenser konkurransen i bokomsetningen, er det viktig at avtalen ivaretar både kulturpolitiske og næringspolitiske hensyn.

Regjeringens prinsipielle standpunkt er at en frivillig bokavtale mellom
205 bokbransjens aktører gir bedre rammevilkår for bokomsetningen, enn det boklovens obligatoriske bestemmelser ville gjøre.

Vi er opptatt av å ta vare på det konkurransekorrektivet de forlagene som står utenfor Bokavtalen utgjør - ca. 20 prosent av omsetningen i Bok-Norge. Vi
210 mener at dynamikken med sterke, frie aktører på utsiden av en bokavtale og foreningene, vil styrke konkurransen og innovasjonen.

Jeg ser frem til den nye og videreutviklede bokavtalen.

215 Det minner meg om noe Georg Johannesen skrev i 1960: «Staten skal bekjempe dårlig litteratur, beskatte likegyldig litteratur, og fremme god litteratur.»

Kulturrådets litteraturstøtteordninger

Kulturrådets litteraturstøtteordninger, og da særlig innkjøpsordningene, er
220 blant virkemidlene for å nå de litteraturpolitiske målene.

De automatiske skjønnlitterære ordningene er flaggskipene, og de relativt nye ordningene for ny norsk sakprosa og oversatt sakprosa utfyller dette som et av
225 de viktigste litteraturpolitiske tiltakene.

I kulturbudsjettet for 2014 har vi gitt Kulturrådet større frihet til å forvalte midlene i Kulturfondet, ved at de fra 2014 kan overføre midler mellom fagområdene. Dette gjør vi fordi vi mener prioriteringene skal ligge tettere på
230 kulturlivet.

Vi mener at instrumentelle føringer må opphøre. Og at det er kunstproduksjonen og kvalitet som skal stå i fokus. Dette er en del av regjeringens frihetsreform.

235 I forlengelsen av denne viktige endringen, skal vi - som varslet i Sundvolden-plattformen - gå gjennom hele virksomheten til Norsk kulturråd. For det første ved at en hurtigarbeidende utredningsgruppe, ledet av departementet, skal vurdere om Kulturrådets oppgavesammensetning er hensiktsmessig.

240 I tillegg til denne gjennomgangen er Kulturrådet selv - ved fagutvalget for litteratur - i gang med å gjennomgå innkjøpsordningene og produksjonsstøtteordningene. Der vil de vurdere spørsmål som:
Hvordan virker de?

245 Kan de forenkles og gjøres mer treffsikre?

Hvordan påvirker ordningenes innretning utviklingen i en digital tidsalder?

Det er to politiske tiltak fra regjeringen jeg vil nevne spesielt nå mot slutten:
250 nettleksikon og folkebiblioteker.

Nettleksikon

Vi etablerer nå en helt ny tilskuddsordning for nettbaserte leksikon på 5 mill. kroner

255

Stadig mer av folks kulturkonsum og kunnskapsinnhenting skjer digitalt. Vi ønsker å bidra til at publikum finner flere gode kunnskapskilder på nettet.

Ordningen er viktig av flere grunner:

Vi er opptatt av at borgerne skal ha et bredt tilbud av gratis kunnskapskilder på nett

265 For det andre vil ordningen bidra til flere formidlingsmuligheter for fagfolk

For det tredje er vi opptatt av det norske språket også skal være et levende fagspråk. Det er viktig at publikum får lese faglitteratur på norsk, og at fagfolk skriver og formidler på norsk.

270

Utlysning av midlene vil skje i aller nærmeste framtid.

Biblioteket som debattarena

275 Bibliotekene er ett av regjeringens satsingsområder. Bibliotekene er den mest brukte kulturarenaen vi har og innbyggerundersøkelsen viser at brukerne er godt fornøyd med tjenestene. Bibliotek er den offentlige tjenesten brukerne er mest tilfreds med.

280 Bibliotekene er, og bør i fremtiden være et tilbud helt uten terskel. Vi vet blant annet at bibliotekene er en av de viktigste integreringsarenaene vi har - og det skal det fortsette å være.

I et moderne samfunn må folkebibliotekene utvikle sin rolle som møteplass og debattarena.

285

290 Det stilles høye krav til folkebibliotek i dag. Bibliotekene må være tilgjengelige og innbydende og ha oppdaterte samlinger og utstyr. Lånerne forventer stadig mer digitalt innhold i biblioteksamlingene og at dette er tilgjengelig på en enkel og brukervennlig måte. En av hovedutfordringene er å utvikle bibliotekene slik at de fremdeles er relevante og kan ivareta sin samfunnsrolle.

Regjeringen ønsker å løfte biblioteksektoren videre og bidra til at den er bedre rustet til å møte dagens og morgendagens utfordringer. Vi lever i en digital tid, da det trengs nye måter å tenke bibliotek på.

295

Vi vet at det er store variasjoner mellom folkebibliotekene ut fra kommunenes prioriteringer. Hensikten med nasjonal stimulering er å støtte denne grunnmuren i Kultur-Norge, og gjerne få kommunale eiere til å se potensialet i

300 bibliotekene ved å stimulere til en synlig og offensiv satsing. I de beste bibliotekene skjer det svært mye nyskaping og nytenkning - jeg har besøkt flere av dem. For eksempel det nye biblioteket på Sølvberget i Stavanger. Eller jeg kunne nevne Lom folkebibliotek.

305 Men Enger-utvalget påpekte at bibliotekene generelt ikke ble prioritert i de rødgrønnes kulturløft. Det har vi allerede gjort noe med.

Denne regjeringen ønsker å løfte biblioteksektoren videre og bidra til at den er bedre rustet til å møte dagens og morgendagens utfordringer.

310

Nasjonalbiblioteket forvalter i dag en prosjekt- og utviklingspott på til sammen 27,6 millioner kroner, som bibliotekene kan søke om.

315

I årets budsjett er denne posten økt med 12,1 millioner kroner for å bidra til å gjøre bibliotekene bedre rustet til å oppfylle formålsparagrafen i den nye bibliotekloven, som trådte i kraft 1. januar. Her heter det at folkebibliotekene skal være uavhengige møteplasser og arenaer for offentlig samtale og debatt.

320

Det kom inn 100 søknader om støtte til slike prosjekter og i forgårs ble de 62 prosjektene som får støtte offentliggjort. Dette er prosjekter over hele landet, til både store og små folkebibliotek og fylkesbibliotek. Sjekk gjerne listen.

325

Målet er å skape enda mer kunnskapsrettet aktivitet i folkebibliotekene og gjøre dem enda mer sentrale attraktive. Derfor går en stor del av midlene til lokale bibliotekarrangementer og tilrettelegging for en framtidig struktur rundt slike arrangementer.

330

Jeg er svært interessert i å høre hvilke innspill og forslag dere selv har til litteraturpolitikken fremover og ser frem til plenumsutvekslingen nå etterpå. Jeg håper at vi også kan ha en mer interessant samtale enn bare ønsker om mer penger til det meste. Det vet vi at alle vil ha. Det gjelder ikke bare denne sektoren. Så jeg håper diskusjonen også kan bringe frem andre typer forslag enn det - til ny tenkning og nye prioriteringer: Tanker om hva som ikke fungerer og hva som bør videreutvikles i det litterære Norge.

335

Kilde

www.regjeringen.no

Emner

Foredrag, Litteratur

340

URI

<https://www.virksommeord.no/tale/bekjempe-darlig-litteratur-beskatte-likegyldig-litteratur-og-fremme-god-litteratur>

345

350

355

360

365

370

375